

УДК 070-027.243"520*1"(477.87)"1923"

Василь ГАБОР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5482-4529>

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник

Львівська національна наукова

бібліотека України імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

e-mail: vsgabor@gmail.com

ЩОДЕННА ГАЗЕТА «РУСИНЬ» (1923 р.) ЯК ЗРАЗОК УНІВЕРСАЛЬНОГО ВИДАННЯ НА ЗАКАРПАТТІ

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-1](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-1)

У статті ставимо за мету проаналізувати першу щоденну газету «Русинь» (1923) на Закарпатті через призму її відповідності тематичній універсалізації, з'ясувати на основі часописних публікацій та спогадів її матеріально-технічну базу, джерела фінансування, видавця, головного редактора, творчий колектив та коло авторів, які творили її обличчя, а також простежити дотримання редакцією стандартів якісної преси. Новизна дослідження полягає у комплексному аналізі окреслених ключових чинників, які впливають на створення якісного пресового видання. У процесі дослідження нам вдалося досягти таких основних результатів і головних висновків: перша щоденна газета «Русинь» стала одним із яскравих періодичних видань Закарпаття початку ХХ ст. завдяки державному фінансуванню, створенню міцної матеріально-технічної бази, високому інтелектуальному рівню головного редактора і творчого колективу, широкому колу авторів – тогочасних провідних українських, чеських та словацьких науковців, журналістів, громадсько-політичних діячів, письменників, чіткому спрямуванню і дотриманню редакцією стандартів якісної преси.

Ключові слова: щоденна газета, «Русинь», головний редактор, видавець, творчий колектив, універсальне видання, стандарти якісної преси.

Постановка проблеми. Щоденна газета «Русинь» (1923) і на сьогодні залишається одним із найяскравіших періодичних видань Закарпаття початку ХХ ст. та цінним джерелом з історії краю і розвитку якісної преси. Для реалізації подібного типу видання необхідні передовсім міцна матеріально-технічна база, професійний редакційний колектив та широке коло авторів (провідних науковців, громадсько-політичних діячів, письменників, журналістів), чітке його спрямування і дотримання ним стандартів якісної преси.

Мета дослідження – з’ясувати джерела фінансування часопису «Русинь», його матеріально-технічну базу, видавця, творчий колектив і коло авторів, а також проаналізувати спрямування, структуру видання та дотримання редакцією стандартів якісної преси.

Об’єкт дослідження – щоденна газета «Русинь» (Ужгород, 1923).

Аналіз останніх публікацій. Окремі аспекти часопису «Русинь» проаналізовано в наукових статтях, зокрема в контексті виступів на сторінках видання Августина Волошина [3], Михайла Возняка [4] та ін., однак уперше ми вирішили розглянути його через призму відповідності часопису тематичній універсалізації, яка, на думку сучасної дослідниці Л. Сніцарчук, проявляється не лише у змістовому різноманітті, а й у вирішенні проблеми різнобічних захоплень читачів – започаткуванні додатків, тематичних сторінок тощо [14, с. 159].

Методи дослідження. Використано такі методи: системний – для з’ясування місця часопису «Русинь» у структурі закарпатської преси початку ХХ ст., аналітичний – для вивчення специфіки фінансування часопису «Русинь», описовий – для характеристики тематичного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Як уважно ми не вчитувалися б у редакційні статті щоденної газети «Русинь», у них практично неможливо відшукати інформації про її важливі складові – матеріально-технічну базу часопису та джерела фінансування. Таємницею вкрито і її видавця та головного редактора. У вихідних даних газети зазначено, що її видає «друкарське товариство», але кого воно об’єднувало і хто за ним стояв – важко з’ясувати. Так само зазначено, що відповідальним редактором є Василь Гренджа-Донський («Отвѣчательный редактор: В. Гренджа-Донскій»), але фактично

головним редактором часопису був чеський учений д-р Франтішек Тіхий, великий приятель закарпатських українців.

Зі вступного слова п. н. «Милый читателю!» довідуємося про намагання закарпатської інтелігенції заснувати щоденну газету ще раніше. Зокрема, редакція зазначала, що «патріоти наши пробовали вже и перед сим (перед 1923 р. – В. Г.) собрати силы матеріальнѣ и умственнѣ для чтоденноѣ газеты, ибо уважали то вопросом народного престижа, чтобы Русины автономноѣ Подк. Руси мали свою чтоденну газету, но змаганя их указалися безуспѣшными. Не удалось им, ибо тогда не был еще выкристаллизован такий ясний политичный напрям, який мог бы концентрировать на то потребную группу умственных и матеріальных сил» [7].

Світло на всі порушені питання проливають спомини Франтішека Тіхого. Зокрема, він згадує, що в листопаді 1922 р. отримав зі шкільного відділу в Ужгороді офіційне запрошення на «нараду з приводу навчальних основ» і поїхав до столиці Підкарпатської Русі. Віцегубернатор Підкарпатської Русі Петро Еренфельд представив йому свого референта з питань преси Антона Страку, словацького журналіста. І саме тут Ф. Тіхий довідався, що віцегубернатор П. Еренфельд, який використовував як свій друкований орган місцеву угорськомовну газету «Uj Közlöny», «вирішив видавати за державні кошти українську газету», а його, Ф. Тіхого, «вибрали як головного редактора». Всі аргументи Ф. Тіхого проти цього призначення представники офіційної влади одностайно спростували, і він таки погодився обійняти запропоновану посаду, обумовивши, що в наступному навчальному році повернеться до своєї викладацької праці [17, с. 27].

Співробітниками Ф. Тіхого стали місцеві українці – Августин Штефан, його давній знайомий, тодішній директор торговельної академії в Ужгороді, і молодий Андрій Ворон, учитель з Іршави. Від 1 грудня 1922 р. вони, працівники освіти, отримали відпустку, щоб мати змогу «приготуватися до видання газети, по змозі – вже з нового 1923 року», а від середини грудня розпочали свою працю.

Ф. Тіхий так описує підготовчу роботу щодо видавання газети: «Помешкання для редакції ми віднайшли в замку, поступово умеблювали кімнати і будували довідкову бібліотеку, роздобули російську друкарську машинку. У “губернії” [губернаторській будівлі] я

регулярно проводив наради видавничої ради, в якій засідали представники окремих партій тодішньої урядової коаліції. Це були д-р Бачинський, ужгородський староста, д-р Юлій Бращайко, голова ужгородської “Просвіти”, адвокат Михайло Бращайко і директор А. Волошин. Пізніше членом ради став ще й молодий гуцул Стефан Ключурак, обраний того року депутатом від аграрної партії в Національні збори» [17, с. 27–28].

І хоча всі працювали із молодечим запалом і багато в чому допомагав їм співробітник редакції молодий гуцул Дмитро Німчук, зазначав Ф. Тіхий, усе ж таки їм не вдалося налагодити випуск газети до Нового року. 14 січня 1923 р. вийшло на чотирьох сторінках тільки «указкове» (показове) число. Пов’язано було це з тим, що державна друкарня «не мала жодного українського наборщика і майже ніякого потрібного матеріалу», поповнення якого доводилося просити аж із Праги, навіть телеграфічно [17, с. 28].

Уже з показового числа редакція декларувала своє видання як щоденне, що буде виходити «чтоденно рано окремя понедѣлку», проте у лютому воно з’являлося на світ лише три рази на тиждень – у вівторок, четвер і неділю. З цього приводу словацький журналіст Антон Страка (під псевд. Сигма) зазначав: «Одно нам дуже болить: не можемо нараз почати выслати его («Русина». – В. Г.) вам каждого дня, як то мы приготавлили и думали. Техничнѣ перепоны здѣлають неможливым одѣйсненя наших змагань в настоящом часу. Но постараемся, чтобы всѣ сѣ перепоны остранены были под найкоротшим часом а чтобы наш “Русин” мог выконати свою велику народну повинность» [15].

Детальніше висвітлено «техничнѣ перепоны» у зверненні видавництва «Русина»: «Як то было переже ознаймлено, наш “Русин” буде виходити як чтоденник. Но понеже техничнѣ приготавлиеня еще все не суть доконченѣ, так як то треба к выдаваню одного великого чтоденника, на початок принужденѣ мы нашу новинку выдавати трираз тыжнево, а то в недѣлю, второк и четверь. Причина сего есть то, что не маеме складающей машины, котра с руськими буквами еще не е готова. Се у нас новое буде, понеже сякого строю на Подк. Руси дотеперь еще не было. Се першій строй с руськими буквами и в цѣлой Републицѣ. До того часу, докѣ цѣлком исполниме свою обѣцянку – а то думаеме скоро буде – просиме о ласкаву

терпеливість читателів наших. На той час, пока буде “Русин” трираз тижнево виходити, знижуємо предплату на 8 Кч мѣсячно. Тым, котрѣ вже заслали предплату, зачислиться на слѣдуючѣ мѣсяцѣ» [8].

Щоденний випуск газети налагодився тільки з ч. 13 від 1 березня 1923 р. З цього приводу редакція писала: «Од днешнього дня стане виходити наша газета щоденно окрем понедѣлька. Каждого дня буде содержати тымчасово 4 сторони, в недѣлю 6 сторон и додаток с образами» [5].

Отож, зовсім невеликому редакційному колективу, незважаючи на технічні труднощі, але при державному фінансуванні, вдалося налагодити випуск щоденної газети «Русинь» упродовж грудня 1922 р. та січня 1923 р. Яку роль у підготовчій роботі відіграв відповідальний редактор «Русина» Василь Гренджа-Донський – Ф. Тіхий не зазначає, він згадує тільки, що саме на засіданні видавничої ради було прийнято постанову про призначення на цю посаду молодого поета, працівника банку [17, с. 28]. Однак уже з першого числа В. Гренджа-Донський розпочав активно друкувати свої статті, а згодом і поезії та переклади на сторінках новозаснованого щоденника.

Щодо членів видавничої ради, то з публікацій газети «Русинь» довідуємося ще про одного її представника – д-ра Антона Бескида. Під назвою «Не треба коментаря» редакція вмістила його листа-заяву до видавничого комітету «Русина» такого змісту: «М. Г.! Въ виду того, что мнѣ затруднительно ѣздить въ Ужгородъ, настоящимъ отказываюсь отъ предсѣдателя и членства Комитета, въ которомъ я принялъ обязанности только при томъ условіи, что газета “Русинь” будетъ безпартійнымъ нейтральнымъ органомъ, служащимъ всему населенію, а не одной группѣ. Съ совершеннымъ почтеніемъ Вамъ отданій Антонъ Г. Бескидъ» [9]. Однак його заява про вихід із видавничої ради «Русина», опублікована у ч. 9 «Русской Земли», мала зовсім інший зміст: «Въ виду того, что газета “Русинь” стала органомъ одного только и то клерикально-украинофильскаго на правленія, преслѣдующаго враждебныя для карпаторусскаго населенія... тенденции и въ виду того, что “Русинь” вступаєть въ недостойную серіознаго изданія полемику и к тому же личнаго характера, имѣю честь заявить, что не нахожу возможнымъ нести

отвѣтственность за послѣдствія такого направлення и поэтому отказываюсь отъ предсѣдательства и членства въ издательскомъ комитетѣ. Я принялъ обязанности только подъ тѣмъ условіемъ, что газета “Русинъ” будетъ внѣпартійнымъ органомъ, служащимъ всему населенію, а не одной группѣ» [9].

Успішно розпочати видавання щоденного часопису в Підкарпатській Русі редакції вдалося ще й тому, що зуміла об’єднати довкола нього інтелектуальні сили краю. У цей період у Підкарпатській Русі, як зазначала редакція, чітко окреслилися два напрями, які боролися між собою, – «славянській і протиславянській, позитивній і розбиваючій, демократичній и демагогічній», однак тільки слов’янський («русько-народний, позитивній и демократичній») напрям працює серйозно, сприяє будівництву народного життя і народної культури, будує автономію, а противники, найманці чужих інтересів, лише кричать, лають і все руйнують («розбивають»). І саме проти цих шкідників народного життя і згрупувалися елементи позитивної, серйозної праці та об’єдналися сили для видавання «єдного щоденного органа сего щирого народного напрямиа» [7].

Зі спогадів Ф. Тішого випливає, що основу редакційного колективу «Русина» склали три працівники освіти – сам Ф. Тіхий, А. Штефан та А. Ворон, відповідальний редактор – молодий поет В. Гренджа-Донський та молодий співробітник редакції Дмитро Німчук, тобто жодного професійного журналіста. Єдиним професіональним журналістом, який брав активну участь у видаванні часопису в період його становлення, був словацький журналіст Антон Страка, референт з питань преси віцегубернатора Підкарпатської Русі. Під час війни А. Страка був редактором у Будапешті, і саме він (під псевд. Сигма), як згадує Ф. Тіхий, написав передмову до першого числа «Русина», що вийшло 1 лютого 1923 р. [17, с. 29].

Серед чільних працівників «Русина» був і відомий чеський літературознавець Антонін Гартл, якого, за словами Ф. Тішого, прислали 1 березня в редакцію на один місяць. Перед тим А. Гартл був редактором газети «Čas», опублікував у газеті «Hlídko času» переклад оповідання закарпатського письменника Луки Дем’яна «Чорт на весіллі», а свою працю в «Русині» розпочав політичною передмовою до чисел 21–23, підписаною криптонімом Др. А. Г. (згодом

ці передмови вийшли окремим виданням п. н. «Основи руської народної і культурної політики» як ч. 5 бібліотечки «Русина» [17, с. 32–33].

Від 1 квітня 1923 р. у газеті «Русинь», згадує Ф. Тіхий, почав працювати редактором молодий українець д-р Михайло Качанюк, який друкувався під псевдонімами М. Сірий та М. Тоня, від серпня – д-р М. Галіп, а наприкінці року, ймовірно, у листопаді, «видавництво прийняло в редакцію радикального соціалістичного демократа д-ра Олександра Бадана» [17, с. 33–35]. Правдоподібно, що Ф. Тіхий припустився помилки у спогадах щодо імені д-ра Галіпа. У цей період на Закарпатті жив і працював д-р Теодот (Теодор) Мелетійович Галіп, уродженець Буковини, громадсько-політичний діяч, письменник і адвокат, тож саме він міг вести у «Русині» юридичну частину, але ніде не зазначав свого прізвища.

Уже з перших днів виходу часопису з ним плідно співпрацювали – і в цьому була велика заслуга головного редактора Ф. Тіхого – відомі закарпатські громадсько-політичні діячі, вчені, журналісти, письменники та художники, зокрема Августин Волошин (друкувався як під власним прізвищем, так і крипт. А. В. та Ів. (Ів.) опублікував понад 40 статей, одна з яких друкувалася у 10 числах), Михайло Брацайко, Василь Гаджега (майже 20 статей, одна з яких друкувалася у 33 числах), Віктор Желтвай (під псевд. Вишнянський), Никифор Гебей, Дмитро Попович (опублікував понад 15 статей), художник Йосиф Бокшай, українські емігранти та чеські шкільні фахівці, які жили у краю, зокрема Іван Панькевич, Василь Пачовський, Остап Вахнянин (друкувався під крипт. О. В.), Йосиф Пешек, Северин Бочек та ін., а ще свої статті надсилали Михайло Возняк (опублікував 10 статей), Гавриїл Костельник, Володимир Залозецький, Антон Крушельницький, російський учений Олексій Петров, а також український громадсько-політичний діяч Михайло Кривецький (опублікував 6 статей, одна з яких друкувалася у 7 числах). У редакційній примітці зазначалося, що М. Кривецький «був високим урядовцем російського міністерства фінансів і головний редактор “Вѣстника финансов, промышленности и торговли” и “Торгово-промышленной газеты”, за часів П. Скоропадського – головний організатор і директор державного банку, а пізніше, за Директорії, – міністр фінансів» (ч. 122).

Якщо ж додати до публікацій цих авторів промови та послання президента Чехословацької Республіки Т. Г. Масарика (ч. 195, 244), інтерв'ю з прем'єр-міністром Антоніном Швеглою (ч. 1), міністрами Едвардом Бенешем (ч. 2), Міланом Годжою (ч. 147), інженером Яроміром Нечасом (ч. 57, 58) та переклади праць Т. Г. Масарика, які містилися майже у 30 числах, – то вимальовується надзвичайно яскрава плеяда авторів часопису, які творили його високий рівень.

Уже в самій назві нової газети – «Русинь» – було окреслено її спрямування. Цю назву запропонував саме Ф. Тіхий, і з цього приводу він писав: «На мою пропозицію була схвалена назва нової газети “Русинь”, в дусі місцевих традицій. Підкарпаторуський гімн починався словами: “Подкарпатськіє русини”, а другий, неофіційний гімн – “Я русин был, есмь і буду”. Хоч одногосно було постановлено користуватися правописом без “єри”, на титульній сторінці “єри” залишилося» [17, с. 28].

Спрямування часопису задекларовано в багатьох статтях, але насамперед редакція зазначала, що «Русинь» не буде партійним органом, а дотримуватиметься «напряма народного и демократичного» і проповідуватиме політику лояльності до Республіки та братської співпраці з чехами і словаками та справедливо і з любов'ю ставитиметься «к неруським народам нашего краю» [7]. У рекламі щоденної газети також детально окреслювалися її завдання, зокрема, що «Русинь» «буде надпартійный», «буде объективный, современный, поступовый», «буде ширити національне, соціальне и політичне порозум'їє» [11].

У редакційній статті від 31 січня 1923 р., опублікованій без назви у ч. 1 «Русина», Антон Страка під псевдонімом Сигма серед завдань «Русина» виокремлював такі: «Твое званя есть славне, мусить приготавлиати почву просвѣты... Мусить научити нашего народа на то, что, спасеня есть в нас самых, в нашей вытревалой работѣ в потѣ лица... Збуджуй наш народ из смертельного сна, а потряси его народным освѣдомленьем так, чтобы встав к новому житю» [15].

На спрямування газети вказували також афористичні вислови Адольфа Добрянського, Олександра Духновича і Томаша Масарика, які друкувалися під вихідними даними, як-от: «Яко каждый

чоловѣк родить ся свободный, так и каждый народ має право на свободу» (А. Добрянський); «Руськимъ потомъ я питанъ бывъ, руськимъ ишовъ расходомъ въ широкій свѣтъ; но не забывъ съ своимъ знатися родомъ» (О. Духнович); «Лем свободный горожанин старае ся хоронити свою достоинство» (А. Добрянський); «Нѣякого западничества, нѣякого восточничества, але здоровый смысл и праця» (Т. Г. Масарик).

Національний характер періодичного видання, на нашу думку, відображали також поетичні рядки Тараса Шевченка: «Учите ся, брати моѣ, / думайте, читайте, / и чужого научайтесь, / своего не цурайтесь», які друкувалися у багатьох числах [18], а також графічна картина закарпатського художника Йосифа Бокшая в «указковому» числі газети «Русинь». На ній на тлі засніжених хатинок, церкви та гір зображено русина – закарпатського селянина – з палицею у руці, що дивиться на небо, на якому красується жіноча постать у національному одязі з лавровою гілкою у руках – як своєрідний символ просвіти і з написом унизу: «1923 Щастливый Новый рок» [16].

Як ми зазначали, посилаючись на міркування сучасної дослідниці української преси Л. Сніцарчук, тематична універсалізація часопису проявляється не лише в змістовому різноманітті, а й у вирішенні проблеми різнобічних захоплень читачів – започаткуванні додатків, тематичних сторінок тощо [14, с. 159]. А чи відповідала цим вимогам щоденна газета «Русинь»?

Із самого початку редакція «Русина» задумала видання ілюстрованого додатка «Недѣля Русина», про що повідомляла читачів у рекламі «указкового» числа: газета «буде мати каждую недѣлю безплатный додаток с образками» [11]. Ф. Тіхий так його характеризував: «Ілюстрований додаток “Недѣля Русина”, що друкувався на крейдяному папері, мав сприяти естетичному вихованню своїх читачів. Ужгородський художник проф. Й. Бокшай намалював заголовки і продовжував робити для додатку лінорити й рисунки пером» [17, с. 43].

Перший номер ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» вийшов 4 лютого 1923 р. Світ побачило 43 числа. Він друкувався на чотирьох сторінках, мав валову нумерацію сторінок, загальна кількість яких становила 178.

Упродовж року редакція «Русина» видала також декілька окремих додатків, як-от: «Великдень 1923 р. Окремый додаток “Русина”» (до ч. 44 від 7(25.III) квітня 1923 р. (на 6 с.), «Окремый додаток “Русина”» (до ч. 76 від 20 травня 1923 р. (на 2 с.) та «Литературный додаток “Русина”» (до ч. 172 від 23(10.IX) вересня 1923 р. (на 2 с.).

Особливо вирізнявся окремий додаток «Русина» п. н. «Великдень 1923 р.». У ньому була вміщена поема Василя Пачовського «Скарб сръбноѣ землѣ», ця назва згодом стала поетичною назвою для Підкарпатській Русі – Срібна Земля, а не «землею без імені», як тоді називали її чеські письменники та журналісти. Поему В. Пачовського чеський вчений Ф. Тіхий назвав «найкращим твором закарпатської поезії за весь 1923 рік» [17, с. 44]. У цьому ж додатку був опублікований автограф «руськими буквами» президента Чехословацької Республіки Т. Г. Масарика, який він надіслав читачам газети на прохання редакції.

«Окремый додаток “Русина”» до ч. 76, присвячений чеській літературі, містив статтю Т. Г. Масарика «Славяне по войнѣ» та переклади М. Качанюка (під псевд. М. Тоня) і Ф. Тішого віршів Петра Безруча, Отокара Бржезіни, Яна Неруди й уривку з книги «Лабіринт світу і рай серця» Яна Коменського. «Литературный додаток “Русина”» містив статтю М. Возняка «Мова и литература» та художні твори М. Качанюка (під псевд. М. Тоня), В. Гренджі-Донського й інших авторів, а також переклад оповідання Л. Толстого «Сон».

Зі спогадів Ф. Тішого довідуємося, що після виходу у світ «указкового» числа газети, підготовленого до Нового року 1(14) січня 1923 р., «відразу ж другого дня, 15 січня, вийшов “Русинь” знову – “окреме виданіє” на одну сторінку із сенсаційною назвою “Пумовий атентат на губерніум в Ужгородѣ” – на щастя, це була тільки фальшива тривога» [17, с. 29]. Однак цього окремого видання нам не вдалося виявити.

Для видання характерні тематичні номери, зокрема, редакція широко відзначила 120-річний ювілей будителя закарпатських українців Олександра Духновича, присвятивши цій події декілька номерів (ч. 55 від 22 березня і ч. 56 від 24 березня 1923 р.), два з’єднані номери ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» (ч. 9/10 від

7 квітня та ч. 11/12 від 22 квітня 1923 р.) та видала коштом газети книжку «Поздравленіє Русинов памяти Духновича 1803–1923».

Ювілей О. Духновича спричинився до небувалого народного піднесення, а на сторінках «Русина» та ілюстрованого додатка «Недѣля Русина» автори опублікували низку ґрунтовних і цікавих статей про життя і творчість будителя, зокрема в газеті: Д. Попович «А. Духнович, як поет природи» (ч. 55) та його ж «Почему е великій Александер Духнович» (ч. 56–58), Ф. Тіхий (під крипт. Ф. Т.) «Александер Духнович и теперѣшность» (ч. 56), Д. Нярадій «О. Александеръ Духновичъ (Изъ пастырского листа)» (ч. 59), В. Гаджега «Ледве затихли...» (ч. 61–62), М. Качанюк (під псевд. М. Сѣрый) «Духнович, як релігійный поет» (ч. 66, 68), в ілюстрованому додатку: А. Волошин «Памяти Духновича» (ч. 9/10).

Тематичним вийшло і ч. 201, присвячене 5-й річниці утворення Чехословацької Республіки. У ньому містилися статті віцегубернатора Підкарпатської Русі Петра Еренфельда «Розвѣйна Подкарп. Руси» (з редакційної приміткою: «Сегоднѣшня “Československa Republika” приносить сю статью, котру мы подаємо в перекладѣ»), Е. Бенеша «Заповѣт чсл. національноѣ революціѣ», А. Волошина «День свободы», М. Брацайка «В пять роковинѣ» та ін.

Однак справжньою окрасою періодичного видання була бібліотечка «Русина», яка виходила коштом газети. Так, у ч. 245 редакція анонсувала такі «Книжки Русина»: Т. Г. Масарик «Етика и алкоголизм», «Славяне по войнѣ» і «Спомины з часу войны 1914–1919»; А. Волошин «Двѣ политичнѣ розмовы» та «Спомины»; М. Брацайко «З ческо-руських взаемин» і «Тарас Шевченко»; А. Гартл «Основы руськоѣ народноѣ и культурноѣ политики»; О. Бадан «Исторія соціального руху» («Приготовляе ся»); «Чеське число»; «В память Духновича (1803–1923)»; Д. Попович «Женскій вопрос»; М. Кривецький «Будуче на Сходѣ Европы» та ін.

Серед виданих книг у бібліотечці «Русина» Ф. Тіхий згадає також видання «Алькоголь и культура» Марічки С.-К. (Качанюкова) [17, с. 43], а окремо як 15-й том бібліотечки «Русина» мали вийти також статті мовознавчої тематики М. Возняка п. н. «Наш родный язык». «Для цих книжок залишали набір, поступово верстали з нього сторінки і поступово друкували окремі аркуші, – писав Ф. Тіхий. – Коли несподівано припинилося видання газети, надруковані аркуші були знищені» [17, с. 42].

Редакція «Русина» намагалася оперативно реагувати на тогочасні події та дотримуватися стандартів якісної преси, об'єктивно висвітлювати ті чи інші проблеми з різних позицій або ж містити оцінки незаангажованих фахівців. Зокрема, редакція паритетно висвітлювала конгрес Руської хліборобської партії (ч. 13–14) та її політику (ч. 21) і конгрес опозиційної Земледільської партії (ч. 32–33), відображала ставлення Соціал-демократичної робітничої та Аграрної партій у Підкарпатській Русі до вирішення земельного питання (ч. 224), а коли йшлося про болюче мовне питання, яке порушували в окремих виданнях І. Гуснай і А. Волошин, то вмістила з цього приводу фахову рецензію відомого чеського філолога-славіста, професора Празького університету Їржі Полівки [12].

Якщо коротко охарактеризувати тематику і проблематику публікацій, то можна стверджувати, що практично не було жодної важливої теми, яку б не порушували автори на сторінках щоденної газети.

Редакція намагалася йти у ногу з провідними чеськими та українськими виданнями у США і передруковувала з їхнього дозволу актуальні інтерв'ю, завдяки чому в читачів не безпідставно складалося враження, що їхня газета оперативно реагує на важливі суспільно-політичні події. До подібних публікацій редакція містила примітки на зразок: «П. Я. Нечас дав з ласки своєї нашій редакції, до диспозиції слідує інтерв'ю, чтобы одночасно появилсь и в нашей газетѣ. Один коротенькій выѣмок из сего цѣкавого интервью принесли мы уже в 50 числѣ з “Práva Lidu”» [13, ч. 57].

Часто редакція «Русина» передруковувала інтерв'ю з нью-йоркської газети «День» із редакційними примітками на зразок цієї: «На днях америцка штоденна газета “День” просила интервью од министер-предсѣдателя А. Швеглы. Редакция нашей газеты постаралась достати сей интервью, так что нашѣ читателѣ можуть интереснѣ пояснения о теперѣшном политичном положению Подкарпатскоѣ Руси читати майже одночасно с появленьем интервью в америцких газетах» [6].

Іноді редакція зазначала передрук того чи іншого інтерв'ю уже в підзаголовку публікації, як-от: «Волошин Августин. Страх о Подкарпатску Русь (Из пражскоѣ газеты “Tribuna”, ч. 65)» [2].

За стандартами тогочасної преси, у підвалі другої, а часом і третьої сторінок, під рубрикою «Бесѣда», редакція містила аналітичні публікації, спогади, статті з історії краю і релігійної тематики. Ця форма подання споріднювала закарпатський часопис із західноукраїнськими виданнями, зокрема із львівським щоденником «Діло», редакція якого зазвичай друкувала у підвалах другої чи другої-третьої сторінок фейлетони – цікаві статті та художні твори. Так, у підвалі «Русина» упродовж року друкувався історичний роман Ірини Невицької «Правда побѣдила», щоб читачі мали змогу вирізати ці публікації і зробити з них «драгоцѣнну книжку» [10].

Дотримуючись стандартів якісної преси, редакція «Русина» друкувала дискусійні та полемічні статті, зокрема, з приводу статті Емануїла Карпинця «Криза малорусинов, живущих под Карпатами» (ч. 171, 174–175, 181–182) виступив М. Ів. Василенко «Криза Русинов живучих под Карпатами (Отвѣт Е. Карпинцю)» (ч. 226, 228–229, 231, 233), а А. Штефан активно полемізував з угорськомовною пресою у статті «In statu quo ante» (ч. 213–232, 239) тощо.

Високий інтелектуальний рівень видання засвідчували публікації таких відомих українських учених, як М. Возняк, І. Панькевич та ін. З віддалі часу головний редактор газети Ф. Тіхий найціннішими публікаціями у «Русині» назвав статті М. Возняка, а як доказ політичної зрілості і мовної майстерності автора зацітував з його статті «Литературный язык» такі слова: **«Без мовы нема розуму, без розуму нема поступу: без поступу нема житя, без родноѣ мовы нема власноѣ литературы и культуры, а без власноѣ литературы и культуры нема народу** (виділення Ф. Тіхого. – *В. Г.*). На Подкарпатской Руси може быти только украинська литература и культура, инакше Подкарпатска Русь стане погноем для мадярскоѣ культуры и литературы» [17, с. 42]. З-поміж публікацій співробітників «Русина» Ф. Тіхий відзначав сенсаційну, як на той час і в тому середовищі, статтю Августина Штефана з приводу теорії Ейнштейна (ч. 221–222) [17, с. 45].

Про важливість преси в національному житті вів мову А. Волошин у дослідженні «Ко історії нашого новинарства» (ч. 100–101, 104, 106–107, 110–112, 117, 119), слушно зауважуючи, що для розвитку преси необхідна свобода, без якої вона не може розвиватися, «як не може жити і рослина без свѣжого воздуха, без свѣтлости сонця» [1, ч. 119].

Надзвичайно широко на сторінках «Русина» та «Недѣлі Русина» була представлена художня література. Редакція друкувала твори Тараса Шевченка, Лесі Українки, Юрія Федьковича, Василя Стефаника, Ізидора Воробкевича, Кліма Поліщука, Петра Карманського, Василя Пачовського, Гавриїла Костельника, Марійки Підгірянки, місцевих авторів – Івана Коритнянського, Олександра Духновича, Олександра Павловича, Теодозія Злоцького, Ірини Невицької, Василя Гренджі-Донського, Олександра Маркуша, Андрія Ворона та ін., а також переклади творів відомих чеських та російських письменників Карела Гавлічека-Боровського, Ярослава Врхліцького, Алоїса Їрасека, Йосифа Махара, Божени Немцовой, Яна Неруди, Сватоплука Чеха, братів Чапеків, Олександра Пушкіна, Льва Толстого, Івана Тургенєва та ін., що сприяло ознайомленню читачів із найкращими літературними взірцями та виробленню естетичного смаку.

Останнє (248-ме) число газети вийшло із написом великими буквами: «З технічних причин застановлено дальше видавання щоденника “Русин”. Нове видавництво буде вчасно подане до вѣдома. Администрація». Насправді перша щоденна газета «Русинь» на теренах Закарпаття припинила вихід не тільки з технічних причин, а радше – із політичних. Світло на це проливають спомини Ф. Тішого та наведені у них уривки з листів М. Качанюка. У листі від 26 листопада 1923 р. М. Качанюк писав до чеського вченого про зміну в керівництві краю: новий губернатор, новий віцегубернатор, представники Аграрної партії, яка перемогла під час виборів. «Губернатор приїхав сьогодні. Якийсь страх охопив тутешніх людей. Перед приїздом ходив якийсь пан Гомічко по місту і наказував, щоб було знято синьо-жовті прапори. Навіть у гімназію зайшов пан Щімечек із шкільного реферату і у відсутність директора наказав шкільникові, щоб зняв синьо-жовтий прапор. “Русинь” вітає всіх, до всіх ставиться з прихильністю. Хоч досі мені ніхто не дав ніяких інструкцій, я все-таки попросив усіх співпрацівників (Галіпа, Бадана, Ворона), щоб вони писали дуже обережно і рахувалися з тутешньою громадськістю і з політикою чехословацького уряду. “Русинь” привітав губернатора Бескида, привітав також віце-губернатора Розсипала» [17, с. 36].

Висновки. Щоденна газета «Русинь» була важливою складовою суспільно-політичного розвитку Підкарпатської Русі і, як слущ-

но зауважував Ф. Тіхий, «залишила після себе світлий слід. Тим світліший, що після нього прийшла на Підкарпатську Русь влада темряви, влада фашизуючої чехословацької аграрної партії... “Русинь” від початку до кінця старався служити народу Закарпатської України» [17, с. 38–40]. На цьому закінчується історія щоденної газети «Русинь».

Отже, у процесі дослідження ми дійшли таких головних висновків: перша щоденна газета «Русинь» (1923) стала одним із найяскравіших періодичних видань Закарпаття початку ХХ ст. завдяки державному фінансуванню, створенню міцної матеріально-технічної бази, високому інтелектуальному рівню головного редактора і творчого колективу, широкому колу авторів – тогочасним провідним українським, чеським та словацьким науковцям, журналістам, громадсько-політичним діячам, письменникам, а також чіткому спрямуванню і дотриманню редакцією стандартів якісної преси.

1. Волошин А. Ко історії нашого новинарства (По поводу 100-го числа першої щоденної Подкарп. Руської газети). *Русинь*. 1923. Ч. 100. 21(8.VI) юнія. С. 1–2; Ч. 101. 22(9.VI) юнія. С. 1–2; Ч. 104. 26(13.VI) юнія. С. 1–2; Ч. 106. 28(15.VI) юнія. С. 2; Ч. 107. 29(16.VI) юнія. С. 2; Ч. 110. 4(21.VI) юлія. С. 2; Ч. 111. 5(22.VI) юлія. С. 2–3; Ч. 112. 7(24.VI) юлія. С. 2; Ч. 117. 14(1.VII) юлія. С. 2; Ч. 119. 17(4.VII) юлія. С. 2–3.
2. Волошин А. Страх о Подкарпатску Русь (Из пражської газети «Tribuna», ч. 65). *Русинь*. 1923. Ч. 36. 28(15.III) марта. С. 1–2; Ч. 37. 29(16.III) марта. С. 1–2.
3. Габор В. Національні стремління закарпатських українців: публікації Августина Волошина на сторінках щоденної газети «Русинь» (Ужгород, 1923). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2014. Вип. 4(22). С. 470–496.
4. Габор В. Співпраця Михайла Возняка із закарпатською періодикою (20-ті рр. ХХ ст.). *Українська періодика: історія і сучасність*: доп. та повідомл. третьої Всеукр. наук.-теорет. конф., 22–23 груд. 1995 р. Львів, 1995. С. 222–226.
5. Из редакції. *Русинь*. 1923. Ч. 13. 1(16.II) марта. С. 3. Рубр.: Новости.
6. Інтерв'ю с министр-предсѣдателем А. Швевлюю. *Русинь*. 1923. Ч. 1. 1(19. I) фебруара. С. 1.
7. Милый читателю! *Русинь*. 1923. 1(14) января. Указкове число. С. 1.

8. Нашим читателям. *Русинь*. 1923. Ч. 1. 1(19. I) фебруара. С. 5. Рубр.: Всячина.
9. Не треба коментаря. *Русинь*. 1923. Ч. 49. 15(2.IV) апрѣля. С. 3. Рубр.: Новости.
10. Оригинальный руській романь. *Русинь*. 1923. 1(14) января. Указкове число. С. 3. Рубр.: Литература.
11. Перша штоденна руська газета Русинь. *Русинь*. 1923. 1(14) января. Указкове число. С. 4.
12. Проф. унив. Поливка о брошурах: Игор Ив. Гусьнай. «Языковой вопрос в Подкарпатской Руси» и Авг. Волошин «О письменном языке Подкарпатских Русинов». *Русинь*. 1923. Ч. 179. 3(20.IX) октобра. С. 2–3. Рубр.: Бесѣда.
13. Розговор редактора «День» с инж. Я. Нечасом извѣстным чеським писателем, о Подкарпат. Руси, о актуальных политичных вопросах нашей краины. *Русинь*. 1923. Ч. 57. 25(12.IV) апрѣля. С. 1; Ч. 58. 25(13.IV) апрѣля. С. 1–2.
14. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс: монографія. Львів, 2009. 416 с.
15. [Страка А.]. Ужгород, 31 января 1923 [передова стаття]. *Русинь*. 1923. Ч.1. 1(19.I) фебруара. С. 1. Підп.: Сигма.
16. 1923 Щастливый Новый рок. *Русинь*. 1923. 1(14) января. Указкове число. С. 1.
17. Тіхий Ф. Ужгород 1923 / пер. з чеської Лариси Мольнар. Перечин, 1992. 48 с.
18. Шевченко. «Учите ся, брати моѣ...». *Русинь*. 1923. Ч. 9. 20(7) фебруара. С. 1; Ч. 59. 27(14.IV) апрѣля. С. 2; Ч. 116. 12(29.VI) юлія. С. 3.

References

1. Voloshyn, A. (1923). Ko istorii nashoho novynarstva (Po povodu 100-ho chysla pershoi chtodennoi Podkarp. Ruskoj hazety) [To the history of our journalism (On the occasion of the 100th issue of the first daily newspaper of Subcarpathian Rus’)], *Rusyn*, no. 100, 21(8.VI) yuniiia, s. 1–2; no. 101, 22(9.VI) yuniiia, s. 1–2; no. 104, 26(13.VI) yuniiia, s. 1–2; no. 106, 28(15.VI) yuniiia, s. 2; no. 107, 29(16.VI) yuniiia, s. 2; no. 110, 4(21.VI) yuliia, s. 2; no. 111, 5(22.VI) yuliia, s. 2–3; no. 112, 7(24.VI) yuliia, s. 2; no. 117, 14(1.VII) yuliia, s. 2; no. 119, 17(4.VII) yuliia, s. 2–3. (in Ukr.).
2. Voloshyn, A. (1923). Strakh o Podkarpatsku Rus (Iz prazhskoi hazety «Tribuna», no. 65) [Fear of Subcarpathian Rus’ (From the Prague newspaper «Tribuna», no. 65)], *Rusyn*, no. 36, 28(15.III) marta, s. 1–2; no. 37, 29(16.III) marta, s. 1–2. (in Ukr.).

3. Gabor, V. (2014). Natsionalni stremlinnia zakarpatskykh ukrainsiv: publikatsii Avgustyna Voloshyna na storinkakh shchodennoi hazety «Rusyn» (Uzhhorod, 1923) [National aspirations of Transcarpathian Ukrainians: Augustyn Voloshin's publications in the daily newspaper «Rusyn» (Uzhhorod, 1923)], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, vyp. 4(22), s. 470–496. (in Ukr.).
4. Gabor, V. (1995). Spivpratsia Mykhaila Vozniaka iz zakarpatskoiu periodykoiu (20-ti rr. XX st.) [Mykhailo Vozniak's collaboration with Transcarpathian periodicals (1920s)], *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist: dop. ta povidoml. tretoi Vseukr. nauk.-teoret. konf.*, 22–23 hrud. 1995 r., Lviv, s. 222–226. (in Ukr.).
5. (1923). Iz redaktsii [From the editorial office], *Rusyn*, no. 13, 1(16.II) marta, s. 3, rubr. Novosty. (in Ukr.).
6. (1923). Interviu s mynyster-predsidatelem A. Shvehloiu [Interview with Prime Minister A. Schwegla], *Rusyn*, no. 1, 1(19.I) februara, s. 1. (in Ukr.).
7. (1923). Mylyj chytateliu! [Dear reader!], *Rusyn*, 1(14) yanvaria, ukazkove chyslo, s. 1. (in Ukr.).
8. (1923). Nashym chytateliu [To our readers], *Rusyn*, no. 1, 1(19.I) februara, s. 5, rubr.: Vsiachyna. (in Ukr.).
9. (1923). Ne treba komentaria [No comment needed], *Rusyn*, no. 49, 15(2.IV) aprilia, s. 3, rubr. Novosty. (in Ukr.).
10. (1923). Oryhynalnyj ruskii roman [Original Rusyn's novel], *Rusyn*, 1(14) yanvaria, ukazkove chyslo, s. 3, rubr.: Literatura. (in Ukr.).
11. (1923). Persha chtodenna ruska hazeta Rusyn [The first daily Rusyn's newspaper Rusyn], *Rusyn*, 1(14) yanvaria, ukazkove chyslo, s. 4. (in Ukr.).
12. (1923). Prof. unyv. Polyvka o broshurakh: Ihor Iv. Husnai. «Iazykovej vopros v Podkarpatskoi Rusy» i Avh. Voloshyn «O pysmennom yazetsi Podkarpatskykh Rusynov» [Prof. Univ. Polyvka brochures: Igor Iv. Husnay. «Language issue in Subcarpathian Rus'» and Aug. Voloshin «On the written language of the Subcarpathian Ruthenians»], *Rusyn*, no. 179, 3(20.IX) oktobra, s. 2–3, rubr.: Besida. (in Ukr.).
13. (1923). Rozhovor redaktora «Den» z inzh. Ya. Nechasom izvestnym cheskykym pysatelem, o Podkarpat. Rusy, o aktualnykh polytychnykh voprosakh nashoi krainy [Conversation of the editor of «Day» with Engen. Ya. Nechas famous Czech writer, about the Subcarpathians Rus', on actual political issues of our country], *Rusyn*, no. 57, 25(12.IV) aprilia, s. 1; no. 58, 25(13. IV) aprilia, s. 1–2. (in Ukr.).
14. Snitsarchuk, L. V. (2009). Ukrainska presa Halychyny (1919–1939 rr.) i zhurnalistykoznavchy diskurs: monohrafiia [Ukrainian Press of Galicia

- (1919–1939) and Journalistic Discourse: monograph], Lviv, 416 s. (in Ukr.).
15. [Straka, A.]. (1923). Uzhhorod, 31 yanvaria 1923 [peredova statia] [Uzhhorod, January 31, 1923 [leading article], *Rusyn*, no. 1, 1(19.I) februara, s. 1, pidp.: Syhma. (in Ukr.).
 16. (1923). 1923 Shchastlyvuj Novyj rok [1923 Happy New Year], *Rusyn*, 1(14) yanvaria, ukazkove chyslo, s. 1. (in Ukr.).
 17. Tikhyi, F. (1992). Uzhhorod 1923 [Uzhhorod 1923], pereklad z cheskoj Larysy Molnar, Perechyn, 48 s. (in Ukr.).
 18. Shevchenko. (1923). «Uchyte sia, braty moi...» [«Learn, my brothers...»], *Rusyn*, no. 9, 20(7) februara, s. 1; no. 59, 27(14.IV) aprilia, s. 2; no. 116, 12(29.VI) yuliia, s. 3. (in Ukr.).

Vasyl Gabor

THE DAILY NEWSPAPER *RUSYN* (1923)
AS AN EXAMPLE OF UNIVERSAL PERIODICAL
IN ZAKARPATTIA (TRANSCARPATHIA)

The article aims to analyze the first daily newspaper *Rusyn* (*est.* 1923) in the Transcarpathia via a prism of its compliance with thematic universalization. Additionally, it seeks to elucidate on the basis of newspaper publications and memoirs its material-technical base, sources of funding, publisher, editor-in-chief, editorial staff and authorship shaping its face; as well as to trace adherence of the editorial board to standards of the quality press. The originality/novelty of the scholarship is a comprehensive analysis of the outlined key factors impacting creation of the quality press publication. In the process of research we managed to elicit the findings and draw such conclusions: the first daily newspaper *Rusyn* (1923) became one of the vivid periodicals of Transcarpathia in the early 20th century due to a number of factors. Those were state funding; strong material and technical base; high intellectual level of the editor-in-chief and editorial staff; broad circle of authors (leading Ukrainian, Czech and Slovak scholars, journalists, public and political figures, writers of that time); distinct editorial bent and rigorous adherence of the editorial staff to the standards of the quality press.

Keywords: the daily newspaper; *Rusyn*; Zakarpattia/Transcarpathia; editor-in-chief; publisher; creative/editorial staff; universal publication; standards; quality press.